

ASSAIG

Literatura d'idees

E. M. Cioran, l'escriptura de la llum i el desencant. Joan M. Marín. Un ofici del segle. Joan Garí. 7 i Mig. Benicull de Xúquer, 2000.

L'EDITORIAL 7 i Mig enceta col·lecció d'assaig. Xènius és la nova marca que s'estrena amb dos títols: un estudi que recull els aforismes i alguns textos dels llibres d'E. M. Cioran, traduïts per primera vegada al català a cura de Joan M. Marín, i un recull d'articles de l'escriptor Joan Garí, que va anar publicant en el periòdic El Punt. Dues apostes interessants, que semblen confirmar el bon moment pel qual passa la producció de literatura del pensament entre els autors valencians.

Joan M. Marín ha fet una aproximació a l'obra de Cioran amb l'hàbil recurs del comentari i la traducció d'alguns fragments de tota la seua obra, publicats originalment en francès, la llengua que va adoptar l'autor romanès. Es tracta, per tant, d'una anàlisi global però sintètica, on Marín, a més de descobrir-nos selectivament l'obra de Cioran, assaja al seu torn les claus d'una interpretació que va més enllà d'una mera il·lustració de l'autor objecte d'estudi, cosa que facilita la comprensió de la seua filosofia.

Els textos de Cioran són volgodament irreverents. Les seues preocupacions

giren quasi obsessivament entorn als grans temes de sempre, tractats des d'una òptica particular relacionada amb l'escepticisme propi de la seua època. El seu estil brilla d'una manera especial en declarar-se obertament enemic de tots els academicismes. Cioran es va posicionar sempre contra les idees oficialitzadores de la cultura i va dir que qualsevol catedràtic de filosofia, per exemple, era un ésser no pensant, és a dir un mort intel·lectual. Ell utilitza el sarcasme i la ironia com a armes llançívoles, i ho fa amb mestria. Se l'acusa per això de cínic, però és simplement un desencantat visceral que es plany de l'absurd de la vida. L'existència donada no sols li sembla decebedora, sinó una estafa de Déu i per això mateix una cosa pràcticament inconcebible, d'ací la seua interrogació perplexa i amarga. Els sarcasmes els adreça impietosament contra tot i contra tots (com ara l'existència: «Ser o no ser. Ni l'un ni l'altre»; Déu: «De sobte, un s'adona que Déu era una solució i que mai no se'n trobarà cap altra tan satisfactòria»; l'escriptura: «Escriure és desfer-se dels remordiments i de les rancúnies, és vomitar els secrets») i amb ells ens fa tastar les gotes d'una mala llet incurable per la condició humana, destil·lada des d'una misantropia que fins i tot ens posa a la defensiva. No obstant, no podem oblidar que la desesperació tampoc no és un sistema de fe o atribut de la seua filosofia, sinó un gest degradat, la màscara grotesca amb què l'autor es revela justament com a humà. Ell mateix afirma que sols és cínic i descregut en les idees, però que mai no ho podria ser en el pla de la vida quotidiana, en el seu tracte amb els altres. Ja s'ha redimit, doncs. Aquella sentència popular que diu que qui espera desespera, de fet, es podria formular en el seu cas a l'inrevés i extraure la conclusió que qui desespera és perquè espera alguna cosa, és a dir perquè té esperança. En qualsevol cas, l'obra de Cioran sí que assenyala el progrés humà com una falsia, adoptant una mirada no sols hostil envers ell sinó un punt reaccionària: «El Progrés és la injustícia que cada generació realitza respecte a la que la precedeix». Una idea que ens revolta o, com a mínim, que no ens deixa in-

diferents. El seu pensament és certament contradictori i ambigu, situat al caire de l'abisme entre la llum de la raó i l'obscuritat del desencant.

Pel que fa a Un ofici del segle, la selecció d'articles publicats per Joan Garí en el periòdic El Punt, és una mostra justament del seu bon ofici com a autor capaç de reflexionar sobre qualsevol tema i de fer-ho amb pertinència i un domini del llenguatge que ja és per si sol una garantia d'un exercici reeixit. Tanmateix, en l'assaig, com en qualsevol altre gènere, el més important no és la factura impecable de la peça, sinó el valor proporcional entre el tema tractat i l'objectiu assolit, i sobre això es nota que Garí s'ha vist corsecat per les limitacions que s'exigixen normalment a la prosa periodística. No són assajos breus naturals, si ho podem dir així, sinó clarament condicionats per l'extensió i el to que s'imposa en la premsa. Amb tot, Garí té un estil fresc i àgil que navega fàcilment enmig d'una gran erudició, i això també es nota en cada un dels seus escrits, que van més enllà de complir el paper d'una columna d'actualitat. Els millors articles del recull són, sens dubte, aquells on s'ha pogut estendre més, sobretot els de la primera part del llibre, Cervells en fuga, on dibuixa els retrats de diversos personatges valencians destacats, com ara Andreu Alfaro, Alfred Giner Sorolla, Santiago Calatrava o Raimon.

El llibre de Garí ens recorda l'obra d'altres intel·lectuals valencians que cultiven l'article en els mitjans d'informació escrits, com ara Joan Francesc Mira i potser més clarament Enric Sòria en els seus títols Incitacions i Sermonari laic. I ens fa entreveure que, efectivament, l'assaig retorna al nostre país i ja no és un mer sucedani o apèndix a l'obra de Fuster.

AGUSTÍ PEIRÓ

El sexo del rock

La revolución sexual del rock. Jordi Bianciotto. La Máscara. Valencia, 2000.

EL coautor, en la misma editorial, de Cadáveres bien parecidos, Jordi Bianciotto, vuelve a la carga, esta vez en solitario, con un completo y bien documentado estudio sobre lo que ha venido en denominarse la revolución sexual del rock. El autor se encarga de mostrar la doble vertiente de la cultura rock en materia sexual. Junto a lo que pudo suponer de vanguardismo y liberación en las conductas sexuales (y la deuda es innegable, pensemos incluso en el movimiento hippy), se generó paralelamente una cara oscura en franca connivencia con postulados regresivos y poco igualitarios al respecto. No fue todo tan amable y tan progresista como pudiera parecer a años vista de la época de mayor auge. Si bien la idea tradicional que se ha forjado sobre el aspecto sexual del rock ha sido la primera, el peso de la segunda es demasiado como para poder obviarla en un acercamiento completo al fenómeno.

«Portavoz de la rebelión y la libertad, el rock también se ha acomodado en valores reaccionarios». Con esta frase de la introducción, podemos costatar la idea dorsal de este estudio. Al mismo tiempo que se propugnaba desde los escenarios un modo de vida alternativo, se convertían las star system en una pieza más del engranaje de la sociedad-espectáculo tan denostada. Junto con los llamamientos a la igualdad sexual, se reducía en muchas ocasiones a las mujeres a categorías secundarias: groupies y reclamos eróticos funcionales,

teloneras mudas con sus cuerpos sugestivos sobre el escenario. Además, y teniendo siempre en cuenta que estas conclusiones se basan en un amplísimo estudio hábilmente documentado e ilustrado, han surgido en el seno de esta corriente las disfunciones más vistosas y delirantes: la utilización del sexo como instrumento de poder, «la apología de la agresividad sexual, la arrogancia sin límites por parte de estrellas ebrias de fama, atropello de cualquier noción de sensibilidad». Más claramente no puede ya definirse: «Todo ello en nombre del entertainment y con la coartada de la libertad de expresión». Aunque también han existido corrientes netamente alternativas, con el punk y el rock independiente, así como infinidad de gamas dentro del rock entre un extremo y otro, no pudiéndose generalizar sino como hace el autor: con numerosos ejemplos, muestras de letras y un sinfín de anécdotas, noticias y relatos sobre las personas que generan el mito y la realidad del rock. Además, la obra se muestra profusamente ilustrada con fotografías muy significativas, que junto a una antología de letras de canciones y una Galería erógena, dan como resultado un estudio riguroso y ameno, interesante y de ávida lectura para cualquiera que haya sentido el más mínimo interés alguna vez por el rock. No hay que temer una árida exposición: nada más lejos de la realidad. Todos los grandes (y también muchos medianos) desfilan por estas páginas, analizados a fondo en sus actitudes, estéticas y comportamientos. La revolución sexual del rock se ha concebido como un francamente entretenido y divertido viaje por los bajos fondos del rock, en atención a la extraordinaria galería de personajes y hechos que se muestran. Y sin perder un ápice del rigor y dominio de la materia con los que ha sido escrito.

El autor no propone «ningún linchamiento a la escala de valores del rock», sino que intenta dar a conocer actitudes poco propias de una tribuna que se ha proclamado defensora de la libertad de expresión y de la igualdad sexual. Él mismo reconoce que «de las siguientes páginas se desprende un rastro de desilusión. Quizá el problema es que esperábamos demasiado de este género musical que quería cambiar el mundo».

ROC MARTÍ

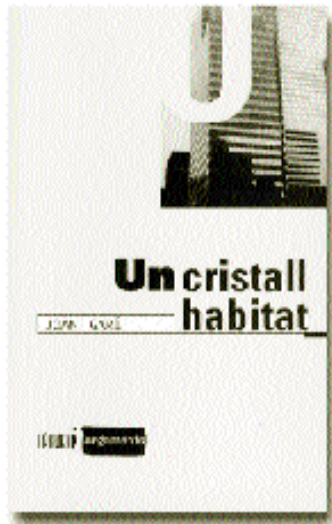
Poesia, música & art

El temps es trenca. Textos i coordinació a cura de Josep Lluís Domènech Zornoza. Il·lustracions de José Griñena Cardete. Nau Llibres i Associació per la Musicoteràpia. València, 1999.

AQUESTA obra naix de la conjunció entre poesia, música i arts plàstiques, amb una doble finalitat: tant aprofundir en el pur goig estètic del lector, com aprofitar de material educatiu de primer ordre en l'ensenyament secundari, especialment per al camp d'atenció a la diversitat. El temps es trenca és una sèrie de cinquanta-dos poemes, originals de Josep Lluís Domènech, que s'acompanyen d'un comentari a càrrec d'una persona diferent cada vegada (podem esmentar Gemma Juan, Joan Carles Buchón, Juanma Játiva, Francisco Blasco Vercher, Ana Noguera, Verònica Cantó, Ferran Santonja, Fèlix Estrela, Francesc Marchirant, etc.) i una proposta d'acompanyament musical a càrrec del mateix glossador. En alguns poemes s'ofereix també la musicació en la corresponent partitura. Alhora, s'intercalen il·lustracions de José Griñena per tal d'arredonar l'impacte estètic. Per a la vessant educativa s'inclou una guia per a l'anàlisi dels poemes i uns exercicis de creativitat poètica, fets aquests que afavoreixen l'ús del text com a eina de treball gens menyspreable per tal que els alumnes perden la por -o l'aversion- pel fet de l'escriptura. Al capdavall, trobem un treball elaborat amb bon gust i amb un marcat desig perquè esdevinga una obra eminentment pràctica, interactiva amb el lector i amb incidència sobre ell. No s'hi pot restar indiferent. Així, des de les personalíssimes opinions dels glossadors, passant per les propostes musicals (més personalíssimes encara), fins les il·lustracions, el llibre esdevé una unitat funcional en aquesta

intenció tot partint de punts de vista tan enriquidors com diferents.

JOSEP TOMÀS

Una polyanthea del segle XX

Un cristall habitat. Joan Garí. Tàndem. Premi de la Crítica de l'Institut Interuniversitari: Assaig. València, 1999.

EM sembla que va ser sant Agustí qui va assegurar que ell era dos i estava en tots dos per igual. Potser pensava en l'espill o en com caldria interpretar la imatge en l'espill. Ara ha estat Joan Garí -afortunadament no tan sant- qui ha caigut en mans de la intriga especular. Amb un to proper al del nihilista romanés Cioran, Joan Garí elabora una recensió compilatòria al voltant del que ens torna l'espill i del que resta empresonat per ser comprés amb una mirada més atrevida i més plena de dubtes, ja que «sempre resulta més viu el dubte que la certesa».

Despullar-se intel·lectualment no és massa corrent i, sovint, fer-ho demana una màscara que en aquest cas rau sota la metàfora d'un espill on reflectir-se, però, al mateix temps, ser-hi. Val a dir que l'espill és el que esdevé intermediari entre l'escriptor i nosaltres i, de la mateixa manera que reflecteix l'autor, també ens torna la nostra imatge mentre completem el cercle comunicatiu amb l'experiència de la recepció. Joan Garí ha investigat el món que l'envolta físicament i culturalment tot assolint un punt de vista doble que busca la cara oculta dels temes tractats i que, així com en l'espill trobem Joan Garí, en el doble de cada concepte completem la

seua definició. L'escriptor de Borriana està disposat a sorprendre'ns amb la profunditat dels seus pensaments, amb la claredat del seu llenguatge i amb la diversitat dels camps que toca, tot i que el cinema i la literatura són els més presents. Sobretot el cinema, que hi és omnipresent. A més, Joan Garí ha sotmés els temes tractats a l'ordre tirànic del diccionari, fet que recupera la imatge d'una polyanthea barroca, un totum revolutum, una mena d'acadèmia però en mans d'un sol autor. Clar que Garí no sentència perquè sap que l'estatura d'un intel·lectual s'amida en el nombre de dubtes que es qüestiona i en el de dilemes que sàpiga generar en els seus interlocutors. Encara que l'autor advertisca en la introducció que «per cada un dels teus dubtes, jo en tinc tres».

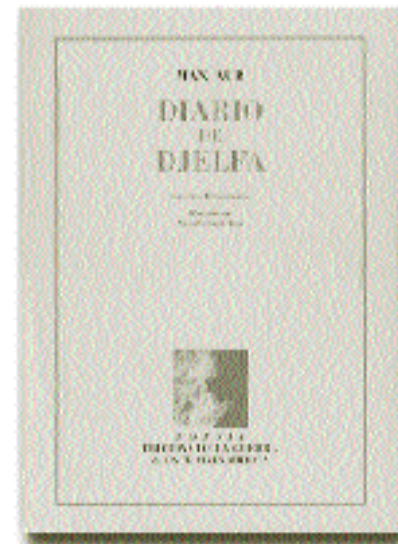
Aquest és un llibre constituït en cerimònia de la intertextualitat que sap transmetre al lector les troballes de l'escriptor. I tot perquè convida el lector a participar ja imposant un ordre diferent de lectura -com en Rayuela-, ja apropant-lo i implicant-lo tot parlant-li de tu a tu de Borges, de Déu o de l'ovella Dolly. La proximitat i el compromís que aconsegueix d'establir amb el lector allunya aquest llibre dels estudis sentenciosos i, sense restar-li aprofundiment, flueix amb amenitat.

No puc fugir de citar algunes de les «entrades» d'aquest llibre: alteritat, Alzheimer, bordell, dimoni, dona, dràcula, Joan Garí -el personatge retratat per Joan Maragall que abans va fer famós el valencià Cristóbal de Virués en El Monserrate (1587)-, Hyde, Jekyll, màscara, Narcís, Pessoa, Velázquez, etc. És en la lectura de l'article Assaig, però, on es troba la clau del llibre com «una estratègia de supervivència» prop de la poesia -la qual simultaneja Garí (Poema d'amor en dos temps: 1999)-, però amb «una ajude-ta al lector», i, com assegura, «al final queda el jo del l'escriptor [...] dramàticament projectat sobre un full en blanc». Això sí, com era previsible, Garí no perd l'ocasió per tornar a parlar de grafitis, micos i murs, cosa que va fer en La conversación mural (1995, Premi Fundesco), o de temes tractats en les seues col·laboracions en El País (per exemple, Agapito Martín, supervivent de Mathausen).

Amb tot, una de les trobades més interessants d'aquest assaig és la contínua invitació al lector a fer seu allò que llig, a mastegar-ho i perpetuar-ho tot assaborint lentament el contingut. Si ens mirem en allò que ens conta Garí, llavors ell es mira

en nosaltres i el llibre esdevé un missatge viu, una conversa especular. Si finalment ens oblidem de la metàfora i ens hi estem veient nosaltres, aleshores aquest espill glatirà més habitat que mai.

PASQUAL MAS I USÓ

Max Aub, de lo vivo a lo leído (y viceversa)

Diario de Djelfa. Edición de Xelo Candel Vila. Edicions de la Guerra & Café Malvarrosa. Valencia, 1988. Josep Torres Campalans. Fundación Max Aub y Fundación Bancaja Segorbe en coedición con Editorial Destino. Segorbe, 1999.

MUERTO en el exilio y extractor de la materia prima de su obra toda en la amargura lúcida de ese mismo exilio, Max Aub (París, 1903-México, 1972) es uno de esos raros escritores donde se condensan los vectores estéticos más característicos del siglo. Tal vez por eso sea doblemente oportuna -y justa y necesaria- su vindicación reciente, su recolocación desde el olvido hasta el lugar de honor que por derecho propio le corresponde. Excepcionalmente, si en algo parecen haberse puesto de acuerdo tirios y troyanos en los últimos tiempos es precisamente en ese rescate del último exiliado, la penúltima víctima del alzamiento fascista del 36, epígono molesto de la Generación del 27, valenciano de París, narrador poeta y dietarista dramaturgo. Un escritor total, en definitiva.

En esta dignificación póstuma se han singularizado instancias de diferente cali-

bre. Destacan, en primer lugar, la Fundación Max Aub de Segorbe y la Fundación Bancaja de esa misma capital del Palancia. Son estas dos instituciones, ocasionalmente en un provechoso ménage a trois con la Editorial Destino, las que van alumbrando con mayor tesón la recuperación de textos esenciales de Aub. El último, quizá su título más emblemático, donde resume su pulsión heteronímica y la ambición de su arte: Jusep (sic) Torres Campalans. El pintor Campalans, trasunto del Greco y de Picasso, contemporáneo de este último, artista imposible pero verosímil, fue un hombre con coraje suficiente como para abstenerse de ejercer su oficio al descubrirse demasiado mediocre («No siendo Pablo Picasso, lo mismo da»). Refugiado en Chiapas -mucho antes que ese desdichado país generara la guerrilla posmoderna del virtual subcomandante Marcos-, Campalans llega a las mismas conclusiones que su demiurgo: «Hay que organizar la sociedad al tamaño de uno mismo».

Trece años antes que Max Aub entrevistase a Campalans en su refugio chiapaneco, el autor de la Antología traducida (eficazmente editada por Pasqual Mas i Usó también para la misma Fundación) purgaba su fidelidad republicana en el campo de Djelfa, en el norte de Argel. Testigo agónico de «la desoladora epopeya del ejército español», Aub todavía tiene ánimo para redactar unos poemas que se leían allí mismo en el campo, «a la luz de una mariposa cuidadosamente resguardada». Ya instalado en México, su patria portátil, publicó enseguida aquellos versos hambreados y solidarios bajo el título de Diario de Djelfa. Corría el año 1944. La segunda edición -corregida y aumentada- de este romancero de urgencias fue en 1970. La excelente colección de poesía de Edicions de la Guerra & Café Malvarrosa lo recuperó hace nada, para su tercera vida, en el tránsito entre el 98 y el 99. Es esta la segunda novedad a la que hemos querido referirnos aquí.

Mitad poemario y mitad dietario, hay en esta magnífica y mayestática épica inversa de Djelfa (no hay héroes aquí: sólo espantajos tristes) un ajuste de cuentas literal con los verdugos y un emocionado recordatorio para con los que ya no lo pueden contar. Porque toda literatura auténtica tiene que ver con la memoria. Y la de Aub es de una autenticidad sin condiciones.

JOAN GARÍ

El Azorín menos conocido

El último Azorín (1936-1967). Ramón F. Llorens García. Publicaciones de la Universidad de Alicante, 1999.

RAMÓN F. Llorens nos entrega el presente ensayo sobre un escritor que siempre ha suscitado gran interés. El autor comienza manifestándonos su propósito por/de exponer aquellos acontecimientos menos conocidos de un Azorín a quien recuerdo haber conocido, muy vagamente, a través de una pantalla de TV en blanco y negro, con su rostro pálido, delgado y un resto de voz.

Ya en la Introducción, Ramón F. Llorens nos hace partícipes de sus intenciones sobre el presente estudio cuando nos dice: «El objetivo principal de este trabajo ha sido el de elaborar una aproximación a la biografía del escritor levantino, de la que se carecía, desde la Guerra Civil hasta su fallecimiento...».

Estudioso del escritor de Monóvar, Ramón F. Llorens relata a lo largo de las 142 páginas que componen el presente libro algunos aspectos poco conocidos de la vida de Azorín, aspectos que él ha recuperado y que página a página ha ido desgranando de manera minuciosa.

Llorens estructura su libro a partir de un punto esencial del que parte el resto de la obra: «Azorín, el hombre». Con este título, el autor parece indicarnos lo que realmente le importa; el estudio de la vida del escritor de Monóvar, desde un punto de vista crítico y analítico. El autor muestra al lector, desde el principio, el estado de la cuestión acerca del papel desempeñado por José Martínez Ruiz en su época, y que no es otro que el que nos

señala en el Índice: a) Inicio de la contienda española, y su salida de España; b) El Exilio en París; c) El regreso. Para finalizar con un largo capítulo que abarca la época de la posguerra: d) Azorín desde 1941 hasta la fecha de su muerte en 1967.

Según nuestro autor, el papel desempeñado por Azorín durante los años de la Guerra Civil no es del todo conocido, o al menos bien conocido. Llorens va narrando lo que fue..., o debió ser, la vida de Azorín desde el momento de su llegada a París. Sus paseos por el Sena, sus sentimientos de abandono, sus encuentros con otros escritores españoles. Reuniones, asambleas y por fin el regreso, la salida de Francia, que Llorens describe con toda suerte de detalles: los documentos, el salvoconducto que autoriza el paso de la frontera de Irún a Burgos y de Burgos a Madrid, la intervención de Gregorio Marañón, la opinión de otros escritores españoles, etc.

Ya en Madrid y finalizada la guerra, Azorín «visita el Retiro y novela los recuerdos de París y de su niñez. Madrid y París son ahora sus referencias...» (pág. 68).

Pasan los días y la vida pública de Azorín se intensifica siendo objeto de innumerables homenajes y condecoraciones. Esta última parte del libro es la más extensa y desde mi punto de vista la más interesante por la gran cantidad de investigación que el autor aporta a su estudio.

Me atrevería a afirmar que El último Azorín es para Ramón Llorens la historia de un hombre que toma parte activa en el desarrollo y evolución de la sociedad de su tiempo, que la observa, la capta, la interioriza, la escribe, la describe...

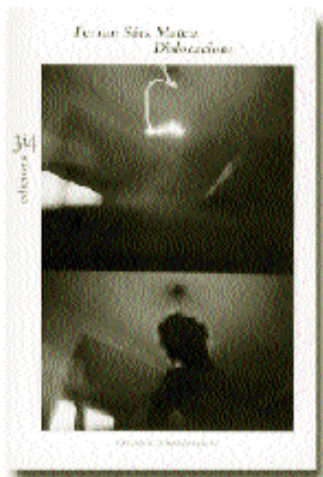
Sucesión de acontecimientos minuciosamente tratados por el autor en su tesis, quien, y volvemos a la Introducción, nos indica la necesidad de seguir estudiando y trabajando muchos aspectos de la figura de Azorín:

«Todavía quedan muchos aspectos que habrá que tratar, aspectos que, sin duda, harán cambiar algunas falsas concepciones que han existido sobre Azorín. Valga este trabajo para plantear dudas sobre algunos de estos aspectos de la biografía del escritor».

Ramón F. Llorens termina el libro con la aportación de una extensa bibliografía que sin duda apoya todo cuanto el autor ha narrado. El interés de este estudio radica tanto en su contenido cuanto en su manera de enfocarlo. Un libro necesario

para todo estudioso que desee acercarse a una parte de la vida de José Martínez Ruiz, más conocido como Azorín.

MARÍA TERESA ESPASA

La Il·lustració ajornada

Dislocacions. Ferran Sáez. 3i4. València, 1999.

QUÈ passaria si els polítics i els mitjans de comunicació hagueren de fer-se càrrec -verdaderament- de les conseqüències dels seus actes, manifestacions i informacions? Què passaria si els informes tècnics no serviren d'escut relativitzador de desafortunades decisions polítiques i estigueren enregistrats amb noms i cognoms? S'ha transformat la política en una paròdia dialògica? Què ha passat després de pegar el bot del mite al logos? Potser la irracionalitat no ocupa el lloc que hauria de ser el seu.

En un recorregut per una Història que encara no ha superat la «minoria d'edat» amb què Kant va definir la seua època, Ferran Sáez busca la racionalitat ajornada des de la Il·lustració i planteja nou consideracions incòmodes i una proposta constructiva que poden permetre un sistema democràtic sa sense renunciar a les llibertats que li són pròpies.

El seu estil es correspon a una reflexió en veu alta, un recorregut didàctic i aclaridor pels processos personals del seu raonament, amb el qual desenrotlla la teoria d'una equivocació. La Il·lustració ha fracassat, l'art ha mort en mans de les avantguardes estètiques i triomfen les pseudociències. En aquest context, Ferran Sáez es pregunta com i quan assolir una socie-

tat plenament secularitzada, dessacralitzada, lliure i expurgada de qualsevol indicati d'obscurantisme, on la raó humana prevalga sobre la tradició i els sediments de la Història.

En la societat de la informació, la viabilitat de la Democràcia no pot implicar la restricció de les seues conquestes polítiques i morals, i, per aquest motiu, s'ha de rescatar un principi bàsic que ens allunya de la «minoria d'edat» kantiana: la responsabilitat com una garantia de viabilitat a llarg termini del sistema democràtic en els temps que vénen.

La responsabilitat és la taula de salvació, la porta oberta per a la recapitulació que Sáez proposa. Però quina és la fórmula? Tal vegada es troba en la censura i el control? Per a Sáez, el procediment és possible sense coartar les llibertats. Escriu: «El control a posteriori de les conseqüències dels meus actes no és una forma de censura, ni una coacció a la meua llibertat, sinó que representa l'única noció possible de justícia que s'ajusta harmònicament als principis fundacionals del sistema democràtic».

Trobar el lloc de l'irracional és la clau que farà viable el sistema. En el si de la nostra cultura, d'una societat de la informació on continuem funcionant -en certs sentits- com si no hi estiguérem, «l'estipulació d'unes fronteres clares entre la racionalitat i la irracionalitat és la condició prioritària de l'exercici de la política». Sáez no parla d'esborrar la irracionalitat, ni tampoc de fomentar-la, però sí que cal resituar-la.

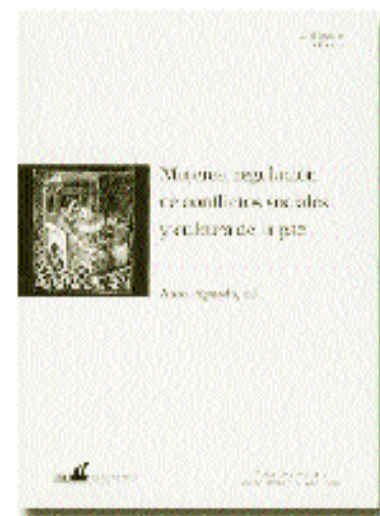
Entre els disbarats que aboquen la nostra cultura al fracàs o al retorn a esquemes ja caducs, l'autor anomena la tendència a la irracionalitat en l'àmbit de la medicina -amb pseudometges i tractaments més propers a les emocions que a la ciència- i, per contra, la ultraracionalitat de l'art -endinsat en un discurs autojustificatori complex-, un art que agonitza i es condemna a renunciar a l'herència de la tradició amb l'objectiu de trencar però que ha esdevingut igualment una tradició -reiterativa de trencaments.

Amb Dislocacions -editat per 3i4-, Ferran Sáez ha sigut guardonat amb el Premi Joan Fuster d'Assaig en la XXVIII edició dels Premis Octubre. Des de l'àgora grega als xats cibnètics, assistim a una reflexió sobre les dislocacions entre els àmbits de la racionalitat i els de la irracionalitat en uns terrenys en què, per a Sáez, sens dubte, ens hem equivocat, però

on el camí encara està obert. Una de les vies és trobar el lloc adequat per a reubicar els vells mites i corregir les dislocacions que estan transformant la cultura occidental en una altra cosa. Atés que no podem eradicar completament el mite -l'irracional-, Sáez proposa reservar-lo responsablement per al lloc on siga estrictament necessari i gestionar-lo amb precaucions.

Ferran Sáez Mateu és doctor en filosofia per la Universitat de Barcelona. La seua obra se centra en les arrels antropològiques de la filosofia política contemporània i ha sigut mereixedor del Premi Pere Calders 1996 i el Premi Josep Vallverdú 1998 amb dues obres que amb Dislocacions completen una trilogia.

ANA GIMENO

Constructoras de la paz

Mujeres, regulación de conflictos sociales y cultura de la paz. Anna Agudo. Universitat de València-Institut Universitari d'Estudis de la Dona. València, 1999.

SE publican al fin las ponencias del VI Coloquio Internacional de la Asociación Española de Investigación de Historia de las Mujeres, celebrado en Valencia entre el 21 y el 23 de mayo de 1998. Esta asociación se dedica al estudio del género como categoría de análisis histórico, entendiendo la historia como un compromiso social y político y rehuyendo, en consecuencia, de la mera investigación de laboratorio. Esta asociación promueve cada año un coloquio sobre un tema

monogràfic, que en 1998 fue *Mujeres, regulación de conflictos sociales y cultura de la paz*.

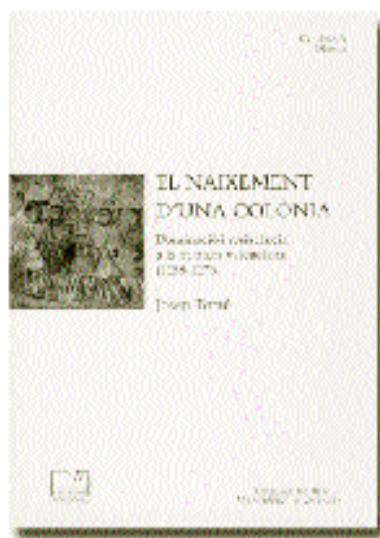
Hoy se publican doce ponencias presentadas y que giran alrededor de la mujer como constructora de la paz, para ella y para los suyos. También cabe destacar que esta lucha por la paz se incardina en la búsqueda no de cualquier paz, sino de una donde esté presente la justicia social. Y si esta aspiración se desarrolla desde la antigüedad, no ahora por más cercana se difumina la lucha: los ejemplos modernos recorren estas páginas con una claridad certera, des de Bosnia a Argelia.

Las ponencias muestran un amplio abanico de ámbitos de investigación. Des de una perspectiva en principio remota, encontramos *Antígona e Ismene*: dos opciones femeninas ante el poder donde Ana Iriarte analiza los roles femeninos de dos de los personajes de *Antígona*, de Sófocles, prólogo argumental de los *Siete contra Tebas* de Esquilo. En «Nuevos contextos políticos en la sociedad plenomedieval: esposas y señoras en un mundo de jerarquía y felicidad», Esther Pascua y Ana Rodríguez diseccionan las relaciones, posiciones y actuaciones de la mujer en el complejo entramado vital y cultural de la Edad Media. *Mujeres y conflictos familiares*: demandas de justicia y estrategias discursivas en el mundo hispánico del setecientos María José de la Pascua Sánchez describe e interpreta el caso de las mujeres abandonadas en España por sus maridos, trasladados a las colonias americanas con un extraordinario trabajo documental y de investigación. Por otro lado, Mónica Buguera, de la Universitat de València, recupera con su ponencia «La formación de una identidad laboral femenina: las hilanderas en huelga. Valencia, 1873» uno de los episodios más significativos del proceso de formación de identidades de clase y género en la Valencia decimonónica.

Ya en una época más cercana, encontramos «Luchar por la democracia: formas de organización de las mujeres entre los años cincuenta y los años setenta», de Temma Kaplan, donde estudia las décadas que podrían parecer anodinas en este aspecto pero que resultaron de una gran trascendencia para el posterior cambio social al respecto. Olga Cabrera, de la universidad brasileña de Goiás, dentro de «En busca de las relaciones de género: experiencias de la vida, imágenes de narrativas», analiza el papel de la mujer en las

obras de Blasco Ibáñez, pero incidiendo en el efecto causado cuando se utilizaban como lecturas públicas en las fábricas tabaqueras en Cuba. Además, encontramos estudios sobre la Asociación Española de Mujeres Juristas, las huelgas de la fábrica Rok madrileña de 1976, el organizacionismo femenino en Zaragoza durante los primeros años de la Transición, las relaciones entre antimilitarismo y feminismo, la paz en el discurso feminista potugués y las mujeres argelinas en el momento actual. Hemos de remarcar que las ponencias presentan un altísimo nivel de calidad y rigor científico, recomendando su lectura a quien desee comprender un poco más la realidad que nos envuelve.

ROSER ESCRIVÀ

El naixement d'un país

El naixement d'una colònia. Dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276). Josep Torró. Universitat de València i Institut de Cultura Juan Gil-Albert. València i Alacant, 1999.

CADA vegada ens trobem, afortunadament, amb més llibres d'història que resulten tant o més atractius per al lector que les pròpies obres adreçades expressament vers aquest menester. Aquest estudi sobre el procés de consolidació de la nova estructura cristiana sobre el país andalusí vençut ens és relatat d'una manera àgil, expressiva i contundent; virtuts certament agraïbles quan hom les llig. Josep Torró ens ofereix una visió summament

documentada i amb un rigor científic tan sòlid com els venerables carreus de les esglésies del segle XIII, el mateix que retrata a terres valencianes tot seguint el camí encetat per un dels màxims coneixedors d'aquest àmbit, Pierre Guichard, a qui tant ha d'agrair la historiografia valenciana. I ho aconsegueix sense triomfalismes ben intencionats ni decadentismes justificatius, mostrant una visió bastant completa del procés i de les condicions en què es desenvolupà la colonització feudal del regne de València des de la caiguda de l'urbs fins vespres de l'alçament d'Al-Azraq el 1276. A més, l'autor es proposa, i la resposta se'ns ofereix molt satisfactoriament, esbrinar com i de quina manera s'estableixen i es desenvolupen els mecanismes d'articulació del cos social indígena -sí, els perdedors- dintre del sistema feudal creat pels «bàrbars de rojos cabells» vinguts del nord, com els descriu Ibn al-Labanna d'Al Ghesira (o Alzira, que li diuen ara). No ha estat una tasca fàcil, ja que l'ús i abús de la documentació existent, que una determinada historiografia tradicional ha realitzat fins ara, i les ambigüitats i llacunes existents a hores d'ara sobre els fets esdevinguts han dificultat la recerca; un clar exemple el tenim en el gairebé excaliburià ús del Llibre del Repartiment. En qualsevol cas, però, Josep Torró ha estat capaç d'obrir una porta basada en l'aprofitament al màxim -un aprofitament intel·ligent i crític- dels documents que oferira llum sobre el camperolat andalusí, sobre el vast món que l'endemà del pas de les hosts jaumines es troba dins d'un aparell polític totalment diferent del conegut fins llavors. D'aquest procés, de les seues conseqüències, èxits i fracassos, sempre centrant-se en la frontera meridional del regne (allò que avui en diríem Comarques Centrals), trobem un acurat i ben manufacturat estudi. Amb tot això, sols em cal afegir que una versió ampliada d'aquest treball fou guardonat el 1997 amb el XIV Premi Ferran Soldevila de Biografia, Memòries i Estudis Històrics, atorgat per la Fundació Congrés de Cultura Catalana. Crec que Josep Torró, en l'actualitat becarí d'investigació a la Universitat Lumière-Lyon 2, ens ha arredonit la cara oculta de l'episodi més emblemàtic i totemitzat de la nostra història.

ALEXANDRE NAVARRO

Un títol per a la discussió

Els silencis de la ciència. Santiago Ramentol. Teories i models de les relacions públiques. Jordi Xifra. Identitats i comunicació intercultural. Miquel Rodrigo Alsina. La televisió (im)possible. Juli Esteve, Julià Álvaro, J.M. Alcañiz, Josep López, J.A. Blay. Editorial 3i4. València, 1999 i 2000.

L'EDITORIAL 3i4 inaugura col·lecció de la mà del prestigiós comunicòleg Joan Manuel Tresserras, d'altra banda un dels més reputats professors de periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona. Comunicació obre la seua singladura amb quatre títols ben sucosos i d'interès. Es tracta de La televisió (im)possible, escrita pels periodistes Juli Esteve, Julià Álvaro, J.M. Alcañiz, Josep López i J.A. Blay; Els silencis de la ciència, del doctor en ciències de la comunicació Santiago Ramentol i Massana; Teories i models de les relacions públiques, de Jordi Xifra, director de l'Escola Superior de Relacions Públiques de la Universitat de Girona; i Identitats i comunicació intercultural, escrit per Miquel Rodrigo Alsina, catedràtic de Teories de la Comunicació de la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Autònoma de Barcelona, autor també, entre d'altres, del llibre La construcció de la notícia, que ja va per la quarta edició. Uns volums avalats per les signatures que l'encapçalen i bàsics no tan sols per a especialistes sinó també per a estudiants de periodisme.

Com siga, l'aposta del professor Tresserras i de l'editorial valenciana 3i4 és molt forta. La sola publicació de La tele-

visió (im)possible ja és tot un repte i una invitació al debat professional i polític. Altres, treballadors del ram, han preferit qualificar-lo de «provocació». En tot cas, calia que algú s'arriscara, tal com ho han fet els periodistes que han escrit aquest llibre, a parlar de Canal 9, a superar la literatura de diari i de setmanari que s'ha generat al voltant de la televisió autonòmica valenciana. De tots els autors de tots els textos de La televisió (im)possible, potser optaria personalment pels que han escrit Juli Esteve, en l'actualitat corresponsal de TV3 a València, i Julià Álvaro, un dels periodistes ara i adés més crítics amb els criteris de tot caire seguits per l'ens televisiu. El llarg article de Juli Esteve és la visió d'un dels responsables d'informatius de l'etapa socialista o, el que és el mateix, del discutit i polèmic reialme del que fou director general de TVV Amadeu Fabregat. Sense desmerèixer la professionalitat d'Esteve, la seua sinceritat, el seu punt de vista pot semblar al lector més suspicax un punt massa condescendent amb les erràtiques estratègies empresarials i polítiques dels responsables socialistes de la televisió autonòmica. Però cal dir que necessàriament és a partir de la lectura d'Esteve que caldria establir els paràmetres per a una anàlisi més freda sobre allò que va passar i que sens dubte va obrir el camí als nous responsables per cimentar un model televisiu que sembla no agradar a ningú, que no aconsegueix ni de lluny l'esperit dels seus estatuts fundacionals i que a més a més ha estat font de nombrosos escàndols de naturalesa diversa que fóra ridícul amagar. En canvi, el text de Julià Álvaro resulta molt més incisiu, menys caritatiu, d'una contundència crítica remarcable que no perdona ni la més enraonada de les explicacions d'Esteve a determinats successos ocorreguts en el si de la televisió valenciana. En qualsevol dels casos, i com assenyalava al principi, amb aquest llibre la polèmica està servida. Una nova crida, doncs, al debat sobre la televisió que volem, a les problemàtiques inherents a l'ofici del periodista, ofici per desgràcia cada dia més qüestionat i desprestigiats.

Quant a polèmica, el llibre de Santiago Ramentol, Els silencis de la ciència, no es queda enrere. El treball de Ramentol, en l'actualitat secretari general del Consell d'Informació de Catalunya i vicedegà de la Facultat de Ciències de la Comunicació de Barcelona, és un dur al·legat contra els científics, els quals acusa d'observar la

vida quotidiana des d'una còmoda torre d'ivori. Els científics, segons la tesi arxiargumentada de Ramentol, s'han atrinxerat en el seu propi món sense sentir la necessitat ni l'obligació de retre comptes a ningú. Una actitud que, segons Ramentol, posa en un greu perill la democràcia. Molt recomanables són també els llibres de Jordi Xifra i de Miquel Rodrigo Alsina. Materials de primera mà per a investigadors, teòrics i estudiants.

FRANCESC VIADEL

Las aulas de la Restauración

La educación social a través de la literatura. Familia, escuela e infancia en la literatura española de finales del siglo XIX. Constancio Mínguez Álvarez. Nau Llibres. Valencia, 1999.

“LA obra de Constancio Mínguez -apunta Agustín Escolano en su prólogo a La educación social a través de la literatura- puede considerarse como un buen exponente para conocer la evolución de la educación social a través de la literatura [...] Servirá también para entender que la historia de la escuela es una dimensión muy reducida del pasado de nuestra educación, porque sólo el conocimiento de las mentalidades sociales, que la condicionan, puede dar la medida real de las influencias pedagógicas y ofrecer una imagen más cabal de la acción formativa”. Y, en efecto, las palabras de Escolano no pueden ser más ajustadas. El trabajo de Constancio Mínguez, La educación social a través de la literatura. Familia, escuela e infancia en la literatura española de finales del siglo XIX, señala en esta dirección. Por otra

parte, un estudio sobre la educación, tal y como se explica el propio autor en su introducción, tenía que pasar necesariamente por considerar el fenómeno educativo no como una realidad aislada sino como parte del mismo sistema social en que esta se genera. A fin de llevar a buen puerto su excelente trabajo, Mínguez ha utilizado todas las herramientas científicas que ha considerado útiles, ha interrelacionado la historia de las mentalidades con la de la educación, y ha realizado un

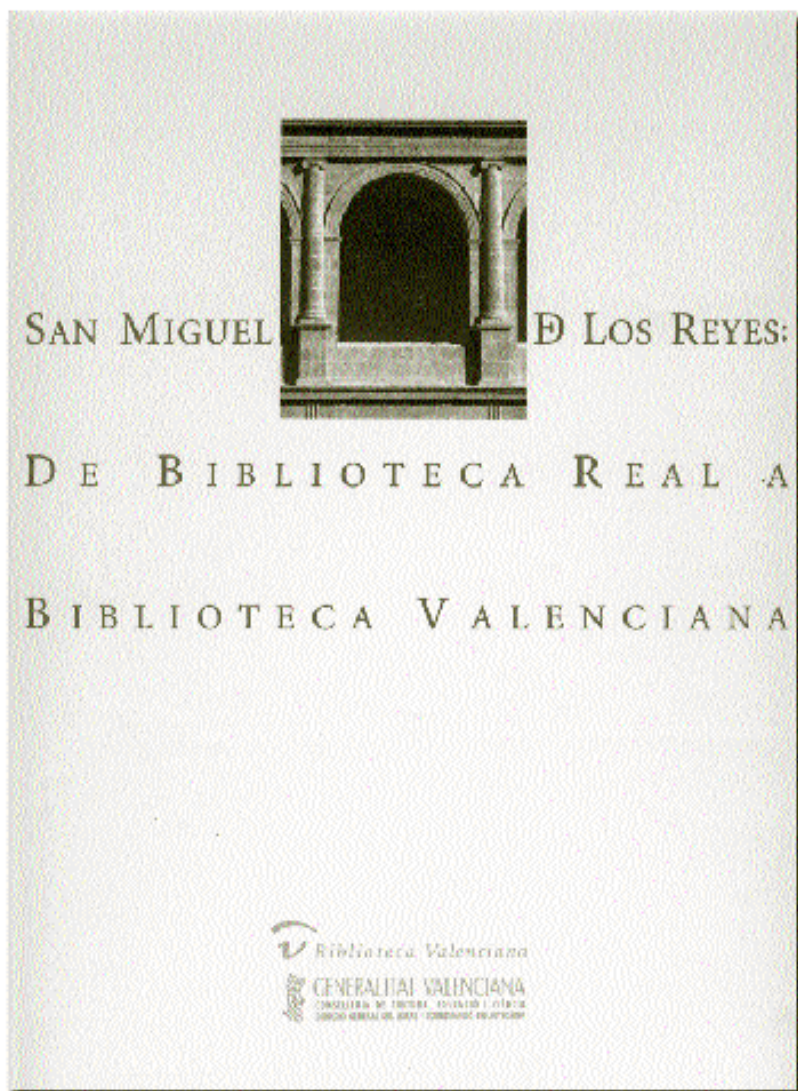
viaje exhaustivo y minucioso por las páginas de la literatura del diecinueve digno de reseñar. Pedro Antonio de Alarcón, Leopoldo Alas «Clarín», Rosalía de Castro, Luis Coloma, Narciso Díaz Escobar, Ganivet, Galdós, o Blasco Ibañez, sólo por citar algunos, han sido los autores en los que Mínguez ha buceado. En definitiva, un acertado estudio en el que resultan de especial interés capítulos como el dedicado a La escuela española de finales del siglo XIX y la mentalidad

de la Restauración, a la infancia de la sociedad española de finales del siglo pasado, al sexismo en la educación o al concepto de educación y mentalidad durante el período histórico abordado.

Un libro de especial interés para teóricos de la pedagogía, sociólogos o profesionales de la educación en general.

EDUARDO MONTAÑA

SAN MIGUEL DE LOS REYES: DE BIBLIOTECA REAL A BIBLIOTECA VALENCIANA

Compañero de los valencianos desde que hay valencianos, San Miguel se ha dejado mecer por la historia, plegándose aparentemente a lo que el hombre disponía, sin imponerle aquello que era desde siempre, desde su origen.